

การเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

The enhancement of community forest network in the Northeast region in accordance with Buddhist Ecology

พระครูวินัยธรราวุฒิ มหาวโร

สุทธิพันธ์ อรัญญวาส

พระนัฐวุฒิ สิริจิตฺโต, ดร.

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ และเพื่อวิเคราะห์เสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ. เป็นการวิจัยผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัย ได้แก่ ป่าชุมชนโคกสี จังหวัดกาฬสินธุ์ ป่าชุมชนโคกใหญ่คำปลากั้ง ป่าชุมชนโคกเขาวา จังหวัดร้อยเอ็ด และป่าชุมชนดงใหญ่ จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวบ้านที่ทำงานเครือข่ายป่าชุมชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านผู้ใช้ประโยชน์ป่าชุมชน รวมทั้งสิ้น 50 รูป/คน เก็บข้อมูลโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมในการจัดการป่าชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ การปลูกป่า บวชป่า สำรวจพันธุ์ไม้และพืชสมุนไพร เข้าค่ายศึกษาป่า และจัดงานประจำปี การจัดการป่าเป็นลักษณะของเครือข่าย ข้อดีของการทำงานแบบเครือข่ายคือ ได้เพิ่มหรือขยายปริมาณงาน มีความหลากหลายของวิธีการทำงาน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานระหว่างกลุ่ม เกิดพลังแห่งความสามัคคี มีศักยภาพในการพัฒนางาน และการทำงานมีความมั่นคงยั่งยืน

คำสำคัญ : การเสริมสร้าง, เครือข่ายป่าชุมชน, นิเวศวิทยาเชิงพุทธ

Abstract

The research study on "The enhancement of community forest network in the Northeast region in accordance with Buddhist ecology" aims 1) to study the enhancement of community forest network in the Northeast region in accordance with Buddhist ecology and 2) to analyze the enhancement of community forest network in the Northeast region in accordance with Buddhist ecology. it is a combined research between qualitative research and quantitative

research. research areas include Khok Chi community forest in Kalasin Province. Khok Yai-Kham Pla Khang community forest. Khok Khwa community forest in Roi-Et Province and Dong Yai community forest in Maha Sarakham Province. The sample group consisted of 50 villagers who working in community forest networks. academics. community leaders. and villagers who use community forest. The statistics used in the research were percentage. mean and standard deviation. The results of the research found that This research area has important community forest management activities such as planting forests. ordination forests. surveying plants and herbs. go to study forest camp and organize an annual event. Forest management is a characteristic of the network. The advantage of working in a network has increased or expanded workloads. There are a varieties of work methods. there is exchanging of learning and working among groups. there is power of unity with the potential for job development and working is stable and sustainable.

Keywords : Enhancement. Community forest. Buddhist ecology

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบันจำนวนพื้นที่ป่าในประเทศไทยมีจำนวนลดน้อยลงมาก มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศทำให้พื้นที่ป่าที่มีอย่างจำกัดเสื่อมโทรมลงมากขึ้น และสำหรับพื้นที่ป่าไม้ในเขตอุทยานและป่าสงวนในประเทศไทยก็มีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงการบุกรุก แม้แต่ทำลายป่าในเขตป่าสงวนและเขตอุทยานจึงมีให้เห็นอยู่บ่อยครั้งมีทั้งการตัดไม้ทำลายป่าการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อหาที่ทำกินหรือเพื่อแสวงหาผลกำไรในด้านต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการทำให้จำนวนพื้นที่ป่าไม้ลดลงเป็นจำนวนมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งป่าไม้ในชุมชนขึ้นเพื่อที่จะรักษาความอุดมสมบูรณ์และจำนวนพื้นที่ของป่าให้คงอยู่รวมถึงเพื่อให้พื้นที่ป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งป่าชุมชนก็คือพื้นที่ป่าที่มีการจัดการโดยในสถานการณ์ปัจจุบันจำนวนพื้นที่ป่าในประเทศไทยมีจำนวนลดน้อยลงมาก มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศทำให้พื้นที่ป่าที่มีอย่างจำกัดเสื่อมโทรมลงมากขึ้น และสำหรับพื้นที่ป่าไม้ในเขตอุทยานและป่าสงวนในประเทศไทยก็มีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อยไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึงการบุกรุก แม้แต่ทำลายป่าในเขตป่าสงวนและเขตอุทยานจึงมีให้เห็นอยู่บ่อยครั้งมีทั้งการตัดไม้ทำลายป่าการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพื่อหาที่ทำกินหรือเพื่อแสวงหาผลกำไรในด้านต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการทำให้จำนวนพื้นที่ป่าไม้ลดลงเป็นจำนวนมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งป่าไม้ในชุมชนขึ้นเพื่อที่จะรักษาความอุดมสมบูรณ์และจำนวนพื้นที่ของป่าให้คงอยู่รวมถึงเพื่อให้พื้นที่ป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งป่าชุมชนก็คือพื้นที่ป่าที่มีการจัดการโดยการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมจากประชาชนและองค์กรชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมตามความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนที่เป็นป่าที่ประชาชนเข้าไปใช้สอยตามวิถีชีวิตของคนทุกคนใน

ชุมชนนั้นป่าชุมชนจึงมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับลักษณะระบบนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันในประเทศไทยมีการจัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนขึ้นในหลายพื้นที่เกือบทั่วทั้งประเทศโดยได้มีการจัดองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน (สมศักดิ์ สุขวงศ์. 2550)

การที่จะส่งเสริมสร้างเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชุมชน ในท้องถิ่นตนเองมากขึ้นต้องอาศัยความร่วมมือคนที่อยู่ในชุมชนรวมถึงการที่จะหาวิธีการสร้างเครือข่าย ความเข้มแข็งที่จะช่วยในการปกป้องการดูแลที่จะร่วมมือที่จะขับเคลื่อนเครือข่ายให้มีรูปแบบที่สามารถนำมาใช้ได้จริง และจะต้องเข้าใจถึงระบบนิเวศน์ในการที่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่กับชุมชน เพื่อที่จะสร้างบทบาทคนที่อาศัยอยู่กับป่าไม้หรืออาศัยใกล้ป่าไม้ชุมชนได้เรียนรู้ระบบนิเวศน์เชิงพุทธเพื่อจะเข้าใจระบบนิเวศน์ในการหมุนเวียนของทรัพยากรป่าไม้ ได้มีวิธีการที่จะรักษาป่าไม้ของตน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2543) รวมถึงพฤติกรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นผู้ที่อาศัยเห็นได้จากชุมชนที่อยู่ใกล้ป่าหรือพื้นที่ต้นน้ำย่อมมีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าและทรัพยากรบนพื้นที่สูงชุมชนที่อยู่ใกล้กับแหล่งแม่น้ำใหญ่มิมีโอกาสเข้าถึงการใช้ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าชุมชนที่อยู่ห่างออกไปและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการดำรงอยู่และ/หรือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ฉะนั้นการเสริมสร้างเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเริ่มเห็นได้ชัดมากขึ้นจากการที่การสร้างกลุ่มเครือข่ายการทำความเข้าใจของชุมชนเป็นส่วนสำคัญเพื่อที่จะให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนตลอดไป

จะต้องหาวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน ในอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ยึดตามหลักนิเวศวิทยาแนวพุทธ และควรเริ่มต้นในการพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนเป็นหลัก ให้มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเสริมสร้างให้เข้าใจรูปแบบปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและการสร้างแรงจูงใจในมนานจิตใจให้บุคคลเหล่านั้นให้ความร่วมมือกับรัฐในการดำเนินงานด้านต่างๆ อย่างต่อเนื่องรวมถึงต้องขยายแนวร่วมในการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้ชุมชน รวมถึงการดำเนินงานที่เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น การมีเครือข่ายชุมชน จึงเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในด้านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน และการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา เพื่อลดข้อขัดแย้งในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชนให้เกิดผลสำเร็จ

ฉะนั้นจะต้องมีการสร้างกระบวนการเครือข่ายตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ ด้วยการพัฒนาชุมชนในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายโดยเฉพาะนักพัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ถือว่าเปรียบเสมือนกับเป็นบุคคล/องค์กรภายในและภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมการทำงานในชุมชนจะเห็นได้บ่อยครั้งที่นักพัฒนาชุมชนไม่สามารถบูรณาการตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและวิถีชุมชนเป็นผลให้การพัฒนาด้านต่างๆร่วมกับสมาชิกในชุมชนไม่สามารถบรรลุความมุ่งหวังร่วมกันได้ดังนั้นกระบวนการเครือข่ายที่จะเข้าถึงชุมชนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากที่

นักพัฒนาชุมชนหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ที่จะต้องทำความเข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะนำหลักวิธีการรูปแบบกระบวนการที่ชัดเจนในการที่สร้าง องค์ความรู้ระบบนิเวศวิทยาการอนุรักษ์ ป่าไม้ให้แก่คนที่อาศัยในชุมชนมากขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ โดยมุ่งศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายป่าไม้ชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธว่ามีกระบวนการเสริมสร้างอย่างไร และปัจจัยใดบ้างที่จะนำผลตามหลักนิเวศวิทยามาเป็นแบบอย่างประยุกต์ใช้ที่นำไปสู่ความสำเร็จผลอย่างไรและมีองค์กรเครือข่ายที่ร่วมกันผลักดันเพื่อให้เกิดศักยภาพในการขับเคลื่อนเครือข่ายต่างๆ รวมถึงในกลุ่มเครือข่ายขนาดใหญ่ที่อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ โดยศึกษาแต่ละกลุ่มเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ภาคประชาชน พร้อมทั้งศึกษาความต่อเนื่องกลุ่มเครือข่ายป่าไม้ชุมชนที่จะนำกระบวนการและวิธีการเสริมสร้างให้เกิดศักยภาพในพื้นที่พัฒนาตามหลักนิเวศน์เชิงพุทธ ให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะเกิดผลประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชนกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนอย่างไรและจะนำผลที่ได้จากการศึกษาแนวทางและข้อเสนอแนะกระบวนการรูปแบบตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ ต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ป่าไม้ชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและเกิดแหล่งเรียนรู้ของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลัก นิเวศวิทยาเชิงพุทธ
3. เพื่อวิเคราะห์เสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

ผลการวิจัย

ป่าชุมชน คือป่าที่ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้ร่วมกันรักษาไว้ เพื่อประโยชน์ของชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ ที่ดิน (ป่า)ชุมชน และกิจกรรมที่ทำให้ป่าชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืนถาวร เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การป้องกัน การปลูกป่า การบำรุงรักษา ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้จากพื้นที่วิธีการอนุรักษ์มีหลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นๆ จะเลือกวิธีใดมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตน ได้แก่ การใช้สอยประโยชน์การรวบรวมและเก็บรักษาทรัพยากร การรักษาซ่อมแซม พันธุ์ พัฒนา ป้องกัน สงวน แบ่งเขตประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการดูแลรักษาและจัดการป่า ได้แก่ 1) ประโยชน์เพื่ออนุรักษ์ดิน น้ำ และสมุนไพรรักษาพันธุ์ 2) ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งรายได้เสริมของชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น 3) ประโยชน์จากเนื้อไม้ เช่น เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งไม้ใช้สอยต่างๆ และ 4) ประโยชน์ที่ให้แก่งสังคม เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาเรียนรู้ของเยาวชนในรูปชุมชน เป็นต้น

เครือข่าย หมายถึง การร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์กรต่างประเภทกัน ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อยุติ การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกันโดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการ ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ (กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย. 2547) การเกิดเครือข่ายมีลักษณะดังนี้คือ 1) การเกิดโดยธรรมชาติ 2) เกิดจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ 3) การเกิดโดยวิวัฒนาการ 4) การเกิดโดยการจัดตั้ง

ขั้นตอนการเกิดขึ้นของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) ร่างเป้าประสงค์ให้ชัดเจน 2) บอกเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ 3) กำหนดแผนการดำเนินงาน 4) กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐาน 5) กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ 6) เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก 7) เลือกโครงสร้างการจัดการองค์กร 8) จัดหาทุนในการดำเนินงาน. เครือข่ายมีการก่อตัวขึ้นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง และการสนับสนุนของภาคส่วนต่างๆ 2) เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ 3) เกิดขึ้นโดยสถานการณ์เป็นตัวกำหนด

ลักษณะสำคัญของเครือข่ายสังคม ประกอบด้วย 1) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็ง 2) มีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของเครือข่าย 3) มีสัมพันธภาพที่ดี 4) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีช่องทางให้สมาชิกได้มีเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสามารถดำเนินการได้อย่างสะดวก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ และประสบการณ์ตลอดเวลา 5) การทำกิจกรรมและความต่อเนื่อง 6) ทรัพยากรและการแบ่งปัน 7) การเรียนรู้และนวัตกรรม 8) การสื่อสาร 9) การบริหารจัดการที่ดี 10) ระบบการติดตามและประเมินงาน (สนธยา พลศรี. 2550)

ระดับของเครือข่าย คือ มิติด้านโครงสร้าง และมิติด้านความสัมพันธ์. ลักษณะของโครงสร้างของเครือข่าย ได้แก่ 1) ขนาดของเครือข่าย 2) ความหนาแน่นภายในเครือข่าย 3) ความเกี่ยวพันภายในเครือข่าย 4) ตำแหน่งและสถานภาพของบุคคลในเครือข่ายจะแสดงให้เห็นถึงระดับและโอกาสของการติดต่อกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง 5) กลุ่มของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย. บทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทย อาจจะจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ 1) ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) 2) ระดับการสนับสนุนและประสานงาน (ทีมนำ) 3) ระดับส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) (พระมหาสุทิตย์ อาภากร. 2547)

การบริหารเครือข่ายมีปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ 6 ประการ ได้แก่ 1) กระบวนการติดต่อสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร เทคนิค วิธีการ ประสบการณ์ ตลอดจนการพัฒนาเครือข่าย 2) การให้ความสำคัญแก่สมาชิกในด้านต่างๆ 3) องค์กรความร่วมมือและโครงสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ 4) การส่งเสริมบทบาทและการตัดสินใจของสมาชิก 5) การพัฒนาและระดมทรัพยากรอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ 6) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์บทบาทของเครือข่ายและมวลสมาชิก (ธีรพงษ์ แก้วหาญ. 2544)

กิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ 1) การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวันแม่แห่งชาติ โดยเฉพาะป่าโคกใหญ่คำปลาทั้งมีกิจกรรมการปลูกป่าที่โดดเด่นกว่าที่อื่น เพราะชาวบ้านต้องการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม (ปัจจุบันอยู่ในช่วงแผนพัฒนาการป้องกันไฟป่า) จุดมุ่งหมายของการปลูกป่าคือเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม และเพื่อเสริมป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขั้นตอนในการปลูกป่าคือคณะกรรมการป่าชุมชนหรือชาวบ้านจะขอกำหนดพื้นที่

เพราะพันธุ์กล้าไม้ของราชการหรือในกรณีที่มีงบประมาณดำเนินการ ก็จะซื้อกล้าไม้จากสวนเพาะพันธุ์กล้าไม้ เพื่อเตรียมไว้ปลูกในวันทำกิจกรรม ต้นไม้ที่นำมาปลูกมีหลายชนิด สำหรับต้นไม้ที่นิยมปลูก เช่น ยางนา สัก ประดู่ ยุงเต่า ฝรั่ง เป็นต้น ผลที่ได้จากการปลูกป่าเบื้องต้นคือความสามัคคีร่วมมือจากชาวบ้านและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านได้อาศัยอาหารป่า สัตว์ป่าได้อาศัยพึ่งพิงในการอยู่อาศัยและหาอาหาร อากาศบริสุทธิ์ ระบบนิเวศเกิดความสมดุล 2) **การบวชป่า** เป็นกิจกรรมที่นิยมทำกับป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร เพราะนิยมบวชต้นไม้ใหญ่ เป็นอุบายเพื่อการป้องกันลักลอบตัดต้นไม้ เพราะสัญลักษณ์ของผ้าเหลืองจะช่วยเตือนใจให้คนทำผิดรู้สึกอายใจหรือเกรงกลัวต่อบาปกรรม พระสงฆ์มีส่วนสำคัญในกิจกรรมดังกล่าว เพราะเป็นผู้นำพาชาวบ้านประกอบพิธีกรรม กิจกรรมดังกล่าวนี้ป่าโคกใหญ่ค่าปลากั้งทำเป็นประจำเกือบทุกปี โดยมีพระครูสุวรรณโพธิ์ภิบาล เจ้าคณะอำเภอโพธารอง เป็นแกนนำสำคัญของชาวบ้าน ส่วนป่าโคกชี มีพระครูสถิตธรรมาภรณ์ เจ้าคณะตำบลหนองห่า เป็นแกนนำ 3) **การสำรวจพันธุ์ไม้และพืชสมุนไพร** ป่าชุมชนโคกป่าชี ป่าชุมชนดงใหญ่ และป่าชุมชนโคกเขวา ได้มีการสำรวจพันธุ์ไม้ เพื่อจัดทำบัญชีพันธุ์ไม้ นอกจากนี้ยังมีการสำรวจพืชสมุนไพรเพื่อทำบัญชีพืชสมุนไพร แต่ยังไม่ถึงขั้นพัฒนาเป็นศูนย์สมุนไพรเหมือนศูนย์ตะแบกโพธิ์ที่จังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น โดยเฉพาะป่าชุมชนดงใหญ่มีคณะวิจัยพืชพันธุ์ไม้จากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้สำรวจ เพื่อจัดทำฐานข้อมูลพืชพันธุ์ไม้ ไม่ใช่เพียงแค่สำรวจเท่านั้น แต่มีศึกษาการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ไม้ด้วย 4) **การจัดงานประจำปี** ป่าโคกใหญ่มีการจัดมหกรรมเห็ดป่า ช่วงเดือนสิงหาคม เป็นประจำทุกปี ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้คณะวิจัยป่าชุมชนจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้ริเริ่มนำพาชาวบ้านจัดทำขึ้น และทำติดต่อกันมาทุกปีจนกลายเป็นงานประจำปี เห็ดที่ชาวบ้านเก็บมาขายในงานมหกรรม เช่น เห็ดโคน เห็ดระโงก เห็ดผึ้ง เห็ดไค เห็ดน้ำหมาก เห็ดเผาะ เห็ดถ่าน เป็นต้น ในงานนี้มีการประกวดธิดาเห็ดด้วยได้รับความสนใจจากชาวบ้านใกล้เคียงและอำเภอใกล้เคียงมาร่วมงานมากพอสมควร นอกจากจะได้เห็ดป่าไปทำอาหารรับประทานแล้วยังได้ความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วย 4) **การเข้าค่ายศึกษาป่าชุมชน** เช่น คณะครูโรงเรียนบ้านโคกเขวนำนักเรียนเข้าค่ายศึกษาระบบนิเวศของป่าโคกเขวามีการสำรวจและบันทึกชนิดของต้นไม้และสมุนไพร ตลอดจนอธิบายการเจริญเติบโต และประโยชน์หรือสรรพคุณของสมุนไพรด้วย

เครือข่ายการทำงาน คือการทำงานร่วมกันของกลุ่มงานหรือทีมงานในลักษณะเดียวกัน เป็นการแชร์หรือแลกเปลี่ยนวิธีการ ประสบการณ์ทำงานระหว่างกลุ่ม ซึ่งทำให้มีแนวคิด มุมมอง หรือองค์ความรู้ที่กว้างขวางขึ้น มีความหลากหลายของการทำงาน สามารถปรับวิธีการทำงานของพื้นที่อื่นเข้ากับการทำงานของกลุ่มตน ได้รับความร่วมมือจากผู้อื่น มีความไว้วางใจกัน สามัคคี และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชนของโคกป่าชี เช่น ศูนย์วนศาสตร์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโพธิ์สาร กอมน. จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งให้การสนับสนุนเรื่องการสร้างฝาย เครือข่ายการทำงานของดงใหญ่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม บริษัทโตโยต้า เครือข่ายการอนุรักษ์ป่าในเขตจังหวัดมหาสารคาม 50 เครือข่าย ส่วนเครือข่ายการทำงานของป่าโคกเขวา ได้แก่ บริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย มูลนิธิพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ มูลนิธิสิปปนนท์ และเครือข่ายในจังหวัดมหาสารคาม ศิริเกษ และชัยภูมิ

การอนุรักษ์ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ได้รับประโยชน์หลายอย่าง โดยรวมเป็นการได้อาศัยปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะอาหารและยารักษาโรค ส่วนที่อยู่อาศัยปัจจุบันไม่เหมือนอดีตแล้ว คือไม่มีการอนุญาตให้ตัดต้นไม้ไปสร้างที่อยู่อาศัย เพราะต้องการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคืออาหารป่า ชาวบ้านได้อาหารจากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ไข่มดแดง อัง ดอกกระเจียว กิงก่า แยม นก เป็นต้น ที่ป่าโคกใหญ่มีร้านขายเห็ดริมทางติดกับป่า ผู้คนที่สัญจรไปมาต้องการกินเห็ดก็แวะซื้อไปทำอาหารในการเก็บของป่าคณะกรรมการป่าชุมชนอนุญาตให้เก็บได้เฉพาะสำหรับทำอาหารกินในครอบครัวเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปจำหน่าย แต่ในความเป็นจริงแล้วค่อนข้างห้ามได้ยาก เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลตลอดเวลา และป่าชุมชนเป็นการอนุรักษ์เชิงบวกคือให้ชาวบ้านได้อาศัยประโยชน์ ไม่ใช่การห้ามอย่างเด็ดขาดเหมือนป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้นจึงต้องอาศัยจิตสำนึกของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ

อภิปรายผล

การสร้างเครือข่ายในปัจจุบันเกิดจากการเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบของการสร้างเครือข่าย ดังนั้นจึงมีการทำความตกลงร่วมกันและร่วมกิจกรรมกันระหว่างกลุ่มที่มีเป้าหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือ เพื่อรักษาระบบนิเวศวิทยาให้มีความสมบูรณ์ รักษาแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของคนในชุมชน และสัตว์ทั้งหลาย เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติของคนในชุมชนและผู้สนใจศึกษาทั้งหลาย การทำงานยังมีอุปสรรคปัญหาหลายอย่างโดยเฉพาะการขาดแคลนงบประมาณดำเนินงาน อาศัยเพียงบางหน่วยงานรัฐเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เครือข่ายต้องหาแหล่งสนับสนุนงบประมาณที่หลากหลายกว่านี้ เช่น สร้างเครือข่ายกับนักวิจัย และหน่วยงานเอกชนที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า เป็นต้น ป่าชุมชนโดยมากยังขาดการสร้างเครือข่ายเยาวชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ของตน เมื่อเป็นเช่นนี้หากหมดยุคของตนแล้วการจัดการป่าชุมชนอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่แย่ลง หรืออาจถึงขั้นไม่มีก็ได้ เพราะเด็กทุกวันนี้ถูกรอบล้อมโดยวัตถุนิยม จำเป็นที่ต้องได้รับการปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของวิถีชุมชนที่เป็นรากเหง้าของตนโดยเร่งด่วนก่อนที่จะเลวร้ายมากไปกว่านี้ วิธีประชาแบบชุมชนจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของพวกเขาให้รักความสงบ และเป็นอยู่ได้ด้วยความสุขในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

การสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนของรัฐยังมีน้อยมาก รัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงแค่ผจญ เพราะปัจจุบันรัฐยังทำงานในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการป่าเป็นหลัก ได้รับความร่วมมือจากรัฐบ้าง ไม่ได้รับบ้าง หรือได้รับสนับสนุนแต่ไม่เต็มที่ ทำให้บางครั้งคณะทำงานของชุมชนขาดกำลังใจในการทำงาน รัฐควรศึกษาวิถีประชาและกำหนดนโยบายพัฒนาอย่างจริงจัง และทำงานในเชิงรุกทั้งโดยการให้คำแนะนำการทำงาน การฝึกอบรม และการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการ ซึ่งเป็นการได้ตอบโจทย์ชุมชนคือความต้องการของชาวบ้าน อันจะมีผลทำให้พัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเป็นแผนภูมิภาพได้ดังนี้

วิธีการหรือแนวทางปฏิบัติ	การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน. การตั้งกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน. การทำกิจกรรมร่วมกัน. การกำกับติดตามและประเมินผลการทำงาน
กิจกรรมของเครือข่าย	การอบรม. การสัมมนา. การกำหนดแนวทางพัฒนาป่าชุมชน. การศึกษาดูงาน. การปลูกป่า. การบวชป่า. การสำรวจพืชป่า. การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
อุปสรรคและปัญหาของการทำงานเครือข่าย	การขาดแคลนงบประมาณดำเนินการ. ทำกิจกรรมไม่สม่ำเสมอ. และความไม่พร้อมของคนทำงาน
ผลดีของการทำงานเครือข่ายคือ	ศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกัน. ทำให้ได้ความคิดที่หลากหลาย. เกิดพลังแห่งการทำงาน. ได้เพิ่มปริมาณและคุณภาพงาน. ทำให้สามารถพัฒนางานได้เร็วขึ้น. มีความสมัครสมานสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน
ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการทำงานเครือข่าย	ผู้นำมีวิสัยทัศน์. ผู้นำและสมาชิกมีอุดมการณ์มั่นคง. การเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง. การรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น. ผู้ทำงานมีความขยัน มุ่งมั่น อดทน. มีการทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และมีงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ
แนวทางการพัฒนาเครือข่าย	การกำหนดทิศทางการทำงานที่เหมาะสมกับยุคสมัยหรือความต้องการของผู้รับบริการ. รัฐควรส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้

References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย. สถานการณ์เครือข่ายด้านเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ. รายงานการวิจัย. สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2547.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่ายการ: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จทางการปฏิรูปศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ชัสเชสมิเดีย. 2543.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.). 2547.
- พลเดช ปิ่นประทีป. ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลง “องค์การการเงิน ชุมชน: ฐานรากที่ขาดไม่ได้ของประชาสังคมไทย” ในซีพอร์ชุมชน : ทูทางสังคมจากฐานล่าง. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2547.
- ธีรพงษ์ แก้วหาญ. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น: โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชมรมนักวิชาการสาธารณสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2544.
- สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์. 2550.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการป่าชุมชน: เพื่อคนและเพื่อป่า. กรุงเทพมหานคร: บริษัททิวทัศน์การพิมพ์จำกัด. 2550.